

нирана армия само на дума (или въображение)«. На такъв единъ възгледъ Фридрихъ давалъ, и въ важнитѣ, и въ неважнитѣ случаи, най голѣма цѣна, и това произвеждало онѣзи явления, които той толкова хвали въ армията си, като казва: »съ такива войски може цѣлия свѣтъ да се завоюва, ако само побѣдитѣ имъ не би били също толкова гибелни (fatal) за тѣхъ, колкото и за неприятелитѣ«.

Сурови били Фридриховитѣ изисквания на дисциплината отъ армията и трудно досегаема е цѣлѣта, която той указва: *»отъ офицера до послѣдния рядникъ, никой не трѣбва да разсѣждава (raisonnieren), но само да изпълнява това, което е заповѣдано (executiren nur was befohlen worden)«*, казва той въ инструкцията. Но въ това именно и се заключавала най високата и най голѣмата сила, която насочвала волята на всички и на всѣкого въ армията къмъ подчинение на дълга, като на най висшия законъ, и къмъ изпълнението му. Само чръзъ това срѣдство, а не отъ единъ страхъ на наказание (както увѣрявали), дисциплината въ армията на Фридриха можала да бѣде доведена до такава висока степенъ на съвършенство, че не само прусситѣ, но и иностранцитѣ, и новобранцитѣ отъ завоюванитѣ области били увличани отъ общия примѣръ и духъ къмъ най строгото изпълнение на дълга. Безъ това, само единъ страхъ отъ наказанията не би могълъ, въ послѣднитѣ три години отъ войната, когато стари офицери и войници останали вече много малко, да извършватъ такива чудеса на самоотвержение, твърдостъ и храбростъ, както при Лигницъ, Торгау, Колбергъ, въ Померания въ 1761 г. и

въ Силезия и Саксония въ 1762 година. Фридрихъ всѣкога и непрѣстанно се трудилъ да поддържа и съхранява въ армията си такъвъ родъ воененъ духъ, основанъ на строга дисциплина и изпълнение на дълга. И подкрѣпенъ отъ щастливитѣ и сполучливи дѣйствия на Фридриха, този прѣкрасенъ духъ въ армията му, съединенъ съ високото чувство на честѣта за изпълнението на дълга, прониквалъ у всичкитѣ чинове на армията, отъ най горнитѣ до най долнитѣ, стоялъ по горѣ, отколкото въ неприятелскитѣ армии, и заключавалъ въ себѣ си залога за побѣдитѣ. За това въ армията и въ всичкитѣ ѣ части, въ време на войнитѣ, се развилъ и укрѣпилъ съ особена сила този чудесенъ духъ на военното другарство (esprit de corps), който на дѣло давалъ примѣри на невѣроятнo самоотвержение и храбростъ. Наистина, имало случаи на ненадѣжностъ въ нѣкои войскови части и даже на голѣми побѣзи, особено когато нѣкои части не можали да се попълватъ съ прусси; но сжщитѣ хора, които днесъ трѣбовало да се слѣдятъ, на другия день се сражавали като левове, и даже ако между разбититѣ войски и да се распространявалъ общъ страхъ, то другъ пжтъ сжщитѣ тѣзи войски се сражавали съ отлична непоколебимостъ и храбростъ. Съ една дума, духа въ армията на Фридриха билъ всѣкога прѣкрасенъ понеже билъ основанъ на горѣобяснената, прѣкрасна дисциплина, която била най важния прѣдмѣтъ за грижитѣ на Фридриха, напълно се съгласувала съ настѣпатѣлния характеръ на войнитѣ и военнитѣ му дѣйствия, а за туй той я и турилъ на чело на инструкцията си.